

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Boeken (en zo)

Speaking, actually – Towards a new ‘fluid’ common-sense understanding of relational becomings

John Shotter (2016). Farnhill: Everything Is Connected Press. 206 pp. € 20,31.
ISBN 978 0 9930 7234 5

Albert Neeleman

Ken je dat? Dat je zo nu en dan iemand ontmoet van wie je denkt: ‘Die heeft een processor in de bovenkamer die van een andere orde is dan die van de rest van ons!’? Zo’n persoon denkt zó anders (meer, sneller, dieper, rijker) dat hij of zij op een heel eigen wijze in de wereld staat en andere mogelijkheden ziet om zich tot de werkelijkheid te verhouden. Het is fijn om wat mee te krijgen van de rijkdom en *brille* die de ander brengt, maar het ontzag dat een dergelijke persoon oproept brengt ook een zekere afstand met zich mee. John Shotter was zo’n figuur voor mij. Als ik hem hoorde of las had ik het gevoel dat hij heel wezenlijke dingen zei, maar tegelijkertijd dat ik er vaak niet ten volle bij kon. Dat effect had hij ook op collega-opleiders, zoals duidelijk wordt uit de prachtige huldebetuiging die Peter Rober schreef na het overlijden van John Shotter (Rober, 2017). Shotter overleed op 8 december 2016 na een langdurige ziekte. Hij was 79 jaar. *Speaking, actually* is zijn laatste boek. Het is een onmogelijke opdracht in een paar zinnen alle fijne details en nuances van dit zorgvuldig vormgegeven boek recht te doen. Het brengt een aantal van de belangrijkste thema’s van Shotters werk door de tijd heen samen. Hierin komt

opnieuw zijn unieke en kritische geest naar voren.

Uit de eerste hoofdstukken blijkt dat hij vooral kritisch was naar de intellectualistische wijzen van denken die in zoveel maatschappelijke domeinen en praktijken vanzelfsprekend zijn geworden. Het gaat om manieren van denken die geworteld zijn in theoretische en conceptuele formuleringen, waarbij we ervan uitgaan dat die formuleringen corresponderen met de werkelijkheid. De wetenschap stelt zich de opdracht om te achterhalen welke verborgen regels en principes alles wat we doen bepalen, maar dat is volgens Shotter een foute weg. Er wordt gedacht in generalisaties en absolute antwoorden. Deze worden achteraf geconstrueerd en maken ons blind voor de nuances, uniciteit en details van het alledaagse leven en de mensen daarin. Een begrip of concept is niet hetzelfde als de geleefde realiteit. Wat mensen drijft om te handelen in sociale interacties is van een andere orde. Het gaat daarbij om een spontane responsiviteit en wisselwerking met de sociale context. Het inzicht dat we niet eerst de wereld om ons heen hoeven te begrijpen om erin te handelen, maar dat onze kennis net een gevolg is van ons handelen, is wezenlijk voor hem. De dominante ‘wetenschapsachtige’ denkwijzen werken in de hand dat de onderwerpen van elkaar worden gescheiden in plaats van begrepen in hun samenhang met de context. In dit boek stelt hij aan de orde waarom dat kwalijk is en neemt hij de taak op zich wegen te zoeken om die topics opnieuw met elkaar te verbinden tot een holistische realiteit. Hij doet dit door de blik te richten op het unieke en de weder-

kerige complexiteit van sociale 'gebeurtenissen' van het dagelijks leven.

Hoe wij spreken is voor deze emeritus hoogleraar communicatie (University of New Hampshire) vanzelfsprekend een belangrijk thema. Hij besteedt er het grootste deel van dit boek aan. Het *actually* in de titel herbergt al veel van zijn gedachten over ons spreken, want hoe spreken wij werkelijk, wat gebeurt er in een gesprek? Voor Shotter is onze sociale wereld holistisch, onbegrensd en altijd in beweging en aan het worden. Voordat er woorden geuit worden spelen al zoveel belangrijke processen. We moeten ons verdiepen in de processen die in ons werken en te maken hebben met het tot linguïstische expressie brengen van een ervaring. Er is niet zozeer sprake van inter-actie tussen mensen of systemen, maar van intra-actie: we zijn er onderdeel van en het is onderdeel van wie wij zijn en worden. Het onderscheid tussen subject en object is fluïde. In een gesprek word je niet alleen beïnvloed door wat er gebeurt maar je beïnvloedt het gesprek ook zelf. We creëren met anderen een gedeeld gevoel over onze omstandigheden en anticiperen op de vele mogelijke gevolgen van onze uitingen en acties. Om open en verantwoordelijk te zijn voor onszelf en anderen moeten we dan ook alert zijn op en aandacht schenken aan wat ons gesprek met onszelf en anderen doet en aan de mogelijkheden die dit opent of juist afsluit. De woorden die we kiezen maken daarbij verschil, omdat ze verschillende anticipaties oproepen van wat er vervolgens kan gaan gebeuren, terwijl de intonatie iets zegt over hoe de spreker zich verhoudt tot wat hij of zij zegt.

Ik heb begrepen dat John Shotter zich aan het eind van zijn leven afvroeg of zijn zorgen wel overkwamen en of zijn boodschap wel genoeg impact had. Na zoveel boeken, artikelen, docentschappen en

presentaties had hij nou niet bepaald het gevoel dat bijvoorbeeld de gangbare psychologie de boodschap had opgepakt en op haar schreden aan het terugkeren was van de natuurwetenschappelijke benadering of zelfs maar wezenlijk was gaan reflecteren op de beperkingen daarvan. Hij voelde zich vaak een roepende in de woestijn. Of hij zo weinig invloed heeft, is de vraag. Shotter werk heeft in ieder geval grote uitwerking gehad op het sociaal constructionisme en de dialogische systeemtherapie. Feit is dat hij het de lezers van zijn werk niet makkelijk maakt; toegankelijkheid is niet zijn sterkste punt. Dat geldt ook voor *Speaking, actually*. Het lezen van de ruim 200 pagina's met ingewikkelde zinnen, neologismen, vele quotes van uiteenlopende denkers en 108 voetnoten vergt inzet, om niet te zeggen: noeste arbeid. Shotter heeft een heel eigen wijze van schrijven en zoekt daarbij een nieuwe taal om zijn boodschap te verwoorden. De auteur is in gesprek met vele filosofen, psychologen en systeemdenkers en weeft met al die draden zijn eigen web. De structuur van het boek is niet strak afgemeten: een voorwoord, elf hoofdstukken, een nawoord en dan 'Nog één ding...', een laatste hoofdstukje als toegift naar aanleiding van een boek dat hij recent gelezen had en hem van pas kwam bij het afronden van zijn eigen boek.

Een stukje lezen, erover nadenken, nog eens teruglezen. Wie zich de moeite getroost om *Speaking, actually* zo door te werken, kijkt na afloop met een veranderde blik naar zichzelf en de wereld waarvan wij deel uitmaken. Dan blijkt dat wat Shotter aan de orde stelt niet alleen een belangrijke filosofische onderbouwing is van dialogische praktijken, maar eigenlijk iedereen aangaat. Hij attendeert ons op hoe wij in de wereld staan en onszelf, elkaar en de wereld tekortdoen met manieren van denken en spreken die verbinding

Speaking, actually — Towards a new 'fluid' common-sense understanding of relational becomings

en verbondenheid met de wereld om ons heen afsnijden. Shotter verkent een alternatieve manier van spreken en denken, waarin doorleefd besef van ons sociale ingebed zijn nieuwe mogelijkheden opent.

Dat je een beetje anders in het leven komt te staan is geen gering resultaat van het lezen van een boek. Wat een inspiratie en verdieping voor systeemdenkers biedt dit werk! Mijn ontzag voor John Shotter is nog meer gegroeid.

De leugens die ons binden — Een nieuwe kijk op identiteit

Kwame Anthony Appiah (2019). Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij Pluim. 335 pp. € 24,99.
ISBN 978 94 9292 8702

Margriet van der Schee

De leugens die ons binden — Een nieuwe kijk op identiteit is een prikkelend boek, geschreven door hoogleraar filosofie aan New York University, Kwame Anthony Appiah. In dit boek zet hij zijn visie uiteen op identiteit en op de veronderstellingen die ten grondslag liggen aan de vorming (of het uiteenvallen) van (gemeenschappelijke) identiteiten. Het boek is vlot geschreven en boeit onder meer door de sprekende voorbeelden die de auteur geeft vanuit de geschiedenis, de filosofie en zijn persoonlijke leven. Als filosoof biedt hij een concept dat kan helpen kritisch na te denken en te reflecteren over de veelvormigheid en gelaagdheid van onze maatschappelijke, culturele en persoonlijke identiteit. Hoewel hij zijn taal als krachtig omschrijft, verbindt hij daar ook onmiddellijk de waarschuwing aan dat zijn beweringen bedoeld zijn als overwegingen die gesprekken op gang brengen en dus

Albert Neeleman is klinisch psycholoog binnen het Amsterdams Instituut voor Gezins- en Relatietherapie. E-mail: neele.ppan@gmail.com.

Literatuur

Rober, P. (2017). John Shotter — A personal tribute. *Journal of Family Therapy*, 39, 492-494.

uitdrukkelijk niet om de dialoog te beëindigen.

Veel van het hedendaagse denken over identiteit is gebaseerd op voorstellingen die niet behulpzaam of zelfs ronduit fout zijn. De vraag die de auteur in dit boek onderzoekt is hoe identiteit zich vormt en wat het precies betekent wanneer de ander je eigenschappen toeschrijft die deels of helemaal niet kloppen. Zijn denken over identiteit is een dertigtal jaar geleden begonnen nadat hij zich in allerlei landen geconfronteerd zag met de vraag: 'Waar kom je vandaan?' Wanneer hij vertelde te zijn geboren in Londen was dat vaak niet het verwachte antwoord. Met de vraag 'Waar kom je vandaan?' bedoelde de ander nogal eens: 'Waar komt je familie oorspronkelijk vandaan?'

Dat is een verwarring die ik herken. Onze jongste zoon draagt genetisch gezien een groot deel van het Nederlandse koloniale verleden in zich mee en werd in landen als Turkije, Marokko en Indonesië aangezien voor een autochtoon kind. Voor Indonesië klopte dit deels. Niet omdat hij zelf in het land geboren is, maar zijn grootouders van moeders kant hebben Chinese, Javaanse en Nederlandse voorouders en zijn indertijd vanuit Indonesië geëmigreed naar Nederland.